

Děs a bída UP podeváté – Bez penalizací kvalitu zvyšovat nelze

„Každý vysokoškolský učitel musí k rozvoji oboru aktivně přispívat. Jinak nezíská autoritu v očích studentů a nadhled, který mu umožní přesvědčivý pedagogický výkon. Tvůrčí práci vysokoškolského učitele proto považují za nezbytný předpoklad kvalitní pedagogické práce.“

J. Uhlíř 2006: Vědci, technici a učitelé – jen z tradice žít nelze. Vesmír 85(9): 506.

Na PřF UP se čas od času znovu rozvíří debata o tom, jestli opravdu všichni tam zaměstnaní pedagogové mají vědecky publikovat. Někteří učitelé si zřejmě nevěšili, že pracují na Přírodovědecké fakultě. I kdyby se jejich pracoviště nazývalo jinak, je tu jeden významný fakt: PřF UP se oficiálně prezentuje jako tzv. „výzkumná fakulta“ – „obecnou deklaraci o přechodu ke „kvalitativní“ univerzitě obsahují i základní koncepční dokumenty UP“, jak uvádí P. Urbáček (ŽUP 16/č. 15, str. 8). Pak jsou ovšem debaty o (ne)potřebě výzkumné činnosti jejich zaměstnanců bezpředmětné. Pokud někomu výzkum nevyhovuje a baví ho jen učit, musí jednoduše odejít na tzv. „učiči univerzitu“. UP, nebo alespoň PřF UP, není učiči univerzita resp. fakulta.

Samotný fakt, že o takovýchto tématech se diskutuje a hlasuje (viz ŽUP 16/č. 29, str. 2) téměř dvě dekády po „revoluci“, leccos o UP vyovídá. Jak by asi tak mělo dopadnout hlasování o přírodovědecké fakultě? To by možná mělo smysl, kdyby se tato fakulta zvala „Fakulta kochání se přírodními krásami“.

Neschopný badatel je zpravidla i mizerným přednášejícím

Těm, kteří normálně pracují, jak se sluší na zaměstnance výzkumné univerzity/fakulty, se předem omlouvám – v následující úvaze půjde o samé triviality a samozřejmosti. Domnívám se však, že studentům by následující poznatky mohly přijít k duhu – kdyby mi někdo tyto záležitosti vysvětlil v době, když jsem začínal studovat a pracovat na diplomce, byl bych dnes mnohem dál.

Důvody, proč vůbec publikovat, jsou jasné: „**Pokud nejsou výsledky výzkumu zveřejněny... pak tento výzkum nemusel vůbec proběhnout.** Pokud někdo badá a financuje svou výzkumnou práci z veřejných zdrojů a nepublikuje výsledky, jeho práce není vědou, ale jen uspokojením vlastního zájmu, vlastního hobby“ (M. Mašláň, ŽUP 14/č. 19, str. 4). Hezká slova, ale proč se na UP neprosazují do praxe?

Je pozoruhodné, jak často se lze setkat s názorem „výborný badatel může být mizerným přednášejícím“, zatímco neméně pravdivý (a v reálu mnohem častěji naplněný) názor „neschopný badatel může být mizerným přednášejícím“ prakticky nezaznívá. Kvalita a kvantita vědecké práce se nevyhnutelně promítá i do kvality přednášek. Požadavky dnešních odborných časopisů přímo nutí člověka, aby sledoval aktuální směry v oboru. Není divu, že úspěšně publikující pedagogové mají většinou obsahově aktuální přednášky, ať už učí cokoli – zvyk je železná košile. A než říkat to, co se vědělo před 20 lety, to už je lepší mít.

Základní výzkum na solidní úrovni pro amatéry (v dobrém slova smyslu) z technických a finančních důvodů zpravidla nepřípadá v úvahu: nejde jen o nutné technické vybavení (i pro relativně levnou zelenou biologii v řádech statisíců Kč ročně), ale i o informační zájem amatérům normálně nedostupné (předplatné časopisů – databázi v řádech milionů Kč). I z tohoto důvodu je hanebné, pokud pracovní místa na univerzitách blokují „pracovníci“, kteří žádný solidní výzkum nedělají (resp. se zabývají popisnými tématy, které žádnou institucionální a finanční podporu nepotřebují – o tom, že taková témata, jako třeba inventarizace, není třeba nijak podporovat, jasně svědčí fakt, že je zcela běžné řešit studenti gymnázii a další amatéři, kteří žádné granty dostávat nemůžou). Vrcholem ostudy je pak skutečnost, že někteří amatéři, kteří si výzkum

platí z vlastní kapsy, mají nesrovnatelně lepší výsledky, než někteří univerzitní pseudo-vědci! Šlo by uvést i tuzemské příklady, ale abych nenadržoval někomu z ČR, uvedu jako příklad finského gymnaziálního učitele J. Rutilu, jehož výsledky se objevují v takových časopisech jako Proc. R. Soc. Lond. B nebo Behav. Ecol. Sociobiol. – kolik českých autorů v časopisech této kategorie publikuje?

Úroveň vědecké práce má zásadní vliv i na vedení diplomantů či doktorandů (ŽUP 17/č. 9, str. 7–8). Člověk ani nemusí být bůhvíjak bystrozrakým pozorovatelem, aby si všiml, že studenti, kteří vypustí duchaplnou poznámku – „vám se to publikuje, ale na mých [doplňte jméno rostliny či živočicha] se dá dělat jen inventarizace a popisná práce“ nebo „nejnovější doporučenou literaturu mám z roku 1992“ – jsou vedeni pedagogy, kteří za celou svou „kariéru“ nebyli schopni publikovat jedinou solidní vědeckou práci. Není divu, že inventarizace (tj. přehled zjištěných druhů na nějaké lokalitě) či popisy a jiné vědecky málo významné práce končí v okresních sbornících. Nevtrním, že třeba popisné práce jsou úplně bezcenné (ovšem věda není popis, věda je vysvětlení!), ale to je práce pro okresní muzeum – a univerzita by měla mít podstatně vyšší standardy. Což pro výzkumnou univerzitu platí dvojnásob.

Pokud popisné práce běžně zvládají studenti středních škol, jak ospravedlní pracovníci univerzity svůj „výkon“, který není na vyšší úrovni? Proč univerzita platí vědecky neproduktivní učitele, které poškozují její renomé, místo aby je přesunula učit na střední a základní školy? Rada našich absolventů umí víc, než mnozí učitelé z UP – proč necháváme odcházet ty první? Toto není řečnická otázka a v ŽUP je spousta místa na odpověď od těch z vedení UP, do jejichž kompetence uvedený problém patří. Současným ignorováním těchto otázek si vedoucí pracovníci škodí sami sobě a zbytečně ztrácejí důvěru.

Re- nebo ne-konkurzní řízení?

„Ale existují přece re-konkurzní řízení, ne?“ ptá se jistě mnohý čtenář. Ano, existují, ale často z uchazečů vyhrává ten méně schopný. „Leckdo známe křiklavé případy, kdy podle všech objektivních kritérií lepší uchazeč nebyl přijat, protože bylo místo „předem obsazené“. [Proto je třeba] primárně vybírat nezaujaté členy do konkurzních komisí.“ (A. Petrušek, katedra ekologie, PřF UK, Praha; viz <http://www.zoologie.upol.cz/osoby/Grim/anketa.html>). Situace, kdy kritériem – a často tím rozhodujícím – v konkurzním řízení je předešlá doba strávená na daném pracovním místě, nemůže vést ke zvýšení úrovně žádného pracoviště – ať už je to výrobní obuvní nebo výrobní absolventů.

Zatím je bohužel standardem situace, kdy má spousta lidí pocit, že si odučí, jinak nic v práci nedělá a má pocit, že jsou nevyhoditelní. Důvod je poměrně zřejmý a pěkný příklad poskytují má dvě vlastní pracoviště. Kdyby zaměstnanci toho prvního, tedy Ornitologické laboratoře UP, nepublikovali, vyschl by záhy jediný zdroj jejich příjmů – výzkumné granty – a oni by skončili na dlabě. Když někteří zaměstnanci toho druhého, tedy Katedry zoologie PřF UP, nepublikují často nic, nestane se také nic – peníze na katedru tečou tak jako tak. Jak jinak má asi fungovat systém, kde o přidělování peněz rozhoduje předešlý počet studentů? Není divu, že ač se zmíněné laboratoře byly dva publikačně nevykonné pracovníci propuštěni, nestalo se tak s žádným z několika neméně neúspěšných pracovníků katedry – přitom jsou obě pracoviště vedena stejným vedoucím. Stejně tak není divu, že Ornitologická laboratoř UP je v rámci ornitologického a etologického výzkumu v ČR neúspěšnějším pracovištěm, což o Katedře zoologie UP říci nelze. Uvedený příklad pěkně ukazuje, že bez jasných penalizačních kroků kvalitu zvyšovat není možné.

Objektivní (?) důvody pro slabý vědecký výkon

Všichni známe případy, kdy pedagog učí 20 i 30 hodin týdně a pak mu samozřejmě nezbývá čas na bádaní a publikování, ať už badat chce nebo nechce. Někomu to snad může vyhovovat (učení ho baví, bádaní ne), ale na prvním místě by měl vždy být zájem univerzity, a ne těch, kterým vyhovuje stav neslučitelný s programovými zaměřením (PřF) UP jako výzkumné univerzity/fakulty. Je odpovědností vedoucích pracovníků, aby distribuovali „teaching load“ rovnoměrně mezi své pracovníky (a část výuky, třeba cvičení, přenesli na doktorandy, kteří mají podle studijního řádu povinnost učit také). Pokud tak nečiní, padá vina za neutěšený stav na jejich nadřazené, kteří by měli sledovat, zda je udržována rozumná rovnováha mezi pracovními povinnostmi učitelskými a badatelskými.

Populistické řeči vs. praxe

To, co jsem zde uvedl, by na jakékoli solidní zahraniční univerzitě vzbudilo podobnou reakci, jako kdybyste někoho začali přesvědčovat, že Země je kulatá a nenesou ji sloni. Povrchní čtení různých prohlášení vedení univerzity i fakult může vést k dojmům, že výše uvedené problémy se nás netýkají – naše vedení chtějí, aby akademičtí pracovníci báдали a publikovali na solidní mezinárodní úrovni (viz řada článků v ŽUP). Ve skutečnosti zeje mezi takovými prohlášeními a praxí bezedná propast. V mnoha případech zůstává jejich jediným důsledkem zanesení do nějakého nikým nečteného oficiálního dokumentu.

Často se divím, proč někdo vůbec ztrácí čas psaním článků, kde mezi nadpisem a podpisem chybí jakékoli jiné sdělení než „pojďme to udělat lépe“. Prosazuje snad někdo názor „pojďme to udělat hůře“? **Bez navržení konkrétních opatření**, která by se měla implementovat do praxe a nekompromisně prosazovat (viz minulé díly „Děsu a bídu“ a také „Olomoucká výzva jinak: Třikrát a dost“ v ŽUP 13/č. 10, str. 6), je každá výzva k zlepšení jen jalovým politickým prohlášením. Např. všechny výzvy k vyšší vědecké produktivitě jsou k ničemu, pokud nejsou jasně stanovena pravidla hry – jak **odměňování schopných**, tak **perzekuce neschopných**. Naši univerzité zoufale chybí nejen „mnohem přísnější kvalita kontroly [úrovně studentů] na výstupu“ (viz článek „Výzkumné školy – jak na ně?“, Hospodářské noviny 28.6.2007). Absence kontrolních zpětnovazebních mechanismů je totiž do očí bijící nejen ve výuce, ale i výzkumu. Naštěstí lze i tak zdánlivě číslu neměřitelné záležitosti, jako je kvalita publikací a výzkumu, hodnotit kvantitativně (viz ŽUP 17/č. 6, str. 8 a 17/č. 7, str. 7–8) – kdo si to nemyslí, měl by sdělit krasobruslařům a vinařům, že bodové a kvantitativně hodnotí nehodnotitelné, a jednájí tak vlastně neřerově.

V návaznosti na „tovární“ metaforu z článku Z. Dvořáka a M. Modrianského (ŽUP 17/č. 7, str. 7) si lze položit otázku, zda v konkurenčním prostředí lépe přežije továrna, která jen odměňuje ty nejlepší dělníky a dává standardní plat i těm neschopným (tak jako UP), nebo ta, která odměňuje schopné a ty neschopné hodí přes palubu a nahradí je schopnějšími. Správnou odpověď by snad uhádo i malé dítě. Naše pracoviště od kateder po celou univerzitu však bohužel zpravidla vedou ti, kteří sice kvalitu odměňují, ale šlendrián přehlížejí. Je to jistě nepřijemné, ale **bez penalizací kvalitu zvyšovat nelze.**

Ptáte se, kolikrát bude ještě nutné tyto zjevné fakty opakovat a tlačít na změnu současného nezodpovědného přístupu vedoucích pracovníků? Inu, nejméně do té doby, než se současný bizarní systém „fungování“ UP změní a připomínky stručně nastíněné v seriálu „Děs a bída“ se stanou neaktuální historickou kuriozitou.

Doc. T. Grim, Katedra zoologie a Ornitologická laboratoř PřF UP

Žurnál UP opět také online

Od prvního čísla nového ročníku můžete Žurnál UP opět číst nejen v jeho tištěné podobě, ale také v elektronické verzi jako Žurnál UP online. Jeho adresa je www.zurnal.upol.cz.